

KRÚDY ÉS A SZINDBÁD

BEZECZKY Gábor

Honnan tudunk Krúdy műveiről?

A magyar újságírás történetében a helyi sajtó aranykora a kiegyezéstől az első világháborúig tartott. Ma már nem könnyű elképzelni azt a világot, melyben nincs rádió, televízió, mozi, internet és autó, s melyben a vasút- és telefonhálózat újdonságnak számít, de az mindenesetre bizonyos, hogy a központi hírszolgáltató rendszerek kiépülése előtt a helyi újságok merőben más helyzetben voltak, mint manapság. Akkoriban viszonylag kis települések is el tudtak tartani egy-egy nyomdát és újságot, a nagyobb városok pedig többet is. Legalábbis erről tanúskodik egyebek mellett az, hogy 1885-ben hozzávetőleg ötszáz, 1897-ben pedig kilencszáznál több sajtótermék jelent meg Magyarországon.

Az újságíró élete nem volt könnyű, az újságok nagy többségének színvonalja nem volt magas, de a sajtótermékek elszaporodása merőben új helyzetet teremtett. Szempontunkból a legfontosabb az, hogy a lapok nagy része – még az országos terjesztésű napilapok is – rendszeresen, többnyire naponta közöltek szépirodalmi alkotásokat. Ez egyrészt sok írónak adott publikálási lehetőséget, másrészt a napi- és hetilapokban megjelent irodalmi művek olyan közönséget is elértek, amely egyébként aligha olvasott volna ennyi friss irodalmat. Bizonyosnak látszik, hogy a prózai elbeszélő irodalom fellendülése a 19. század végén nemigen következhetett volna be a sajtónyújtotta háttér nélkül.

Mások mellett Krúdy is kihasználta ezt a helyzetet. A pontos számokat most még nem lehet tudni, de nagyon valószínű, hogy legtöbb írását egymás után többször is megjelentette az ország különböző helyein ebben a korszakban. A tudásunk pedig azért olyan pontatlan és hézagos, mert a sok száz sajtótermék jó néhány évtizedének az átolvasása – vagy akár csak az átlapozása is – hatalmas erőfeszítést és rengeteg időt igényel.

Az első Szindbád-elbeszélések megjelenéséig Krúdy hozzávetőleg 1500 rövid írást tett közzé. Ebből máig mintegy ötszáz jelent meg könyvformában, de ennek a mennyiségnek csak nagyjából a fele érhető el olyan könyvekben, melyek az utóbbi negyven évben láttak napvilágot, a másik fele viszonylag nehe-

zebben hozzáférhető, mert százéves könyvekben található. Ha így van, akkor honnan tudunk arról az ezernél több elbeszélésről, melyek soha nem jelentek meg könyvben?

Jelenleg két jelentősebb Krúdy-bibliográfia létezik. Az egyik annak a Krúdy-sorozatnak a köteteiben található, amely 1957-ben indult el a Magvető Könyvkiadónál. A bibliográfia elkészítésében többen közreműködtek: Barta András, Kozocsa Sándor, Perepatits Antal, Tóth Lajos, Udvarhelyi Dénes. A másik, valamivel bővebb bibliográfiát Gedényi Mihály készítette, és a Petőfi Irodalmi Múzeum kiadásában jelent meg 1978-ban.

Mindkét bibliográfia hiányos és megbízhatatlan. Gyakran helytelenül tüntetik fel az egyes elbeszélések címét, megjelenési helyét és időpontját. A következő példák Gedényi bibliográfiájából származnak. Annak az elbeszélésnek, melyet a bibliográfia 'A butus Szurmák' megjelöléssel illet, a címe valójában 'A lutris Szurmák,' a 'Kaftán' című elbeszélés nem a *Magyar Géniuszban* jelent meg 1902. szeptember 13-án, hanem a *Képes Heti Krónikában*. A 'Hópelyhek'-et nem 1895. november 11-én, hanem november 30-án hozta a *Debreceni Hírlap*. A *Száll az ének szájról-szájra* című kisregény 35 folytatása – érthető okokból – nem nyolc nap alatt, 1899. december 27. és 1900. január 3. között jelent meg az *Előkelő Világban*, hanem 1899. december 27. és 1900. október 3. között. Gedényi bibliográfiájának első 1500 tételében nagyjából négyszáz ezekhez hasonló hiba van.

A későbbiekben látni fogjuk, hogy a *Szindbád*-kötetek szempontjából számottevő jelentősége van annak a ténynek, hogy Krúdy időnként különböző elbeszéléseket ugyanazzal a címmel, ugyanazokat az elbeszéléseket viszont más címmel jelentette meg. A két bibliográfia elvben ugyan jelöli az ilyen azonosságokat és eltéréseket, a gyakorlatban azonban legtöbbször mégsem. Például mindkét bibliográfia úgy tudja, hogy a 'Hét szilvafa' című elbeszélés először az *Arad és Vidékében* 1903. december 4-én, másodszor az *Országban* 1906. november 6-án jelent meg. Ebből mindössze annyi igaz, hogy a két elbeszélésnek a címe – de csakis a címe – azonos. Hasonlóképpen egyik bibliográfia sem jelzi, hogy a címüket leszámítva mindenben azonosak egymással azok a szövegek, amelyek 'Középkor' és 'Egy Gaál legenda vége' címmel jelentek meg. Illetve valamivel még ennél is bonyolultabb a helyzet, mert két, egymástól mindenben különböző 'Középkor' című elbeszélés létezik.

Kevesen vitatják, hogy Krúdy egyike a legnagyobb 20. századi magyar elbeszélőknek. Életrajza viszont megíratlan, műveinek bibliográfiái hiányosak és pontatlanok, a róla szóló szakirodalom sok más szempontokból sem tekinthető tökéletesen megbízhatónak.

Az életrajzi szemlélet korlátai

A pontos és kellőképpen részletes életrajz, mint mindig, Krúdy esetében is nélkülözhetetlen. Pontosabban szólva bizonyára nélkülözhetetlen lenne, ha valaki megírta volna. Rendszerint – és nem teljesen alaptalanul – az irodalomtudomány feladatai közé szokták sorolni, hogy beszámoljon az írók családjáról,

társadalmi és anyagi helyzetéről, neveltetéséről, iskoláiról, barátairól, olvasmányairól, műveltségéről, állásairól, életpályájáról, művei megírásának és megjelenésének időpontjáról és sorrendjéről és számos más hasonló dologról. Általában véve pedig el nem hanyagolható jelentősége van a szerzőkre vonatkozó szociológiai, történeti és művelődéstörténeti ismereteknek.

Mindez, egyszóval, fontos. Ugyanakkor jellegzetes hibák adódnak abból, ha valaki összekeveri az írók élete iránti érdeklődést az irodalmi művek megismerésével. Az érdeklődés két fajtája egymástól jelentős mértékben eltérő szempontokat és vizsgálódási módokat jelöl ki, amelyeknek eredményei kiegészíthetik, vagy – szerencsés esetben – támogathatják ugyan egymást, de közülük egyik sem tekinthető a másik jelének vagy csalhatatlan bizonyítékának.

Ezt azért szükséges nyomatékosan és a kezdet kezdetén leszögezni, mert a Krúdyról szóló könyvekben és tanulmányokban az egyik legrégebbi és legelterjedtebb értelmezői hagyományt mindmáig az életrajzi szemlélet jellemzi. Más írók esetében is előfordul ilyesmi, de a Krúdy-irodalomban különösen gyakori. Következésképpen meglehetősen nagy a valószínűsége, hogy az olvasó, akit Krúdy műveinek jelentése érdekel, olyan könyvekre vagy tanulmányokra fog bukkanni, melyek sok mindent elmondanak Krúdy életéről, de ehhez képest jóval kevesebbet az egyes művek értelmezési lehetőségeiről.

Milyen típusú állításokban nyilvánul meg ez a szemlélet? Az életrajzi szemlélet az irodalmi művek jelentését a szerző feltételezett élményeihez és kifejezési szándékaihoz kapcsolja. Az ilyen olvasási mód Krúdyt egyes hőseihez, műveit pedig az önéletrajzi vallomásokhoz közelíti. Nagyon könnyű példákat idézni:

Krúdy életrajza jóformán írásainak is foglalata. Éppen emlékező magatartásából következik, hogy műveinek alapanyaga a személyes élmény, és azon alig változtat valamit a mű szerkezete és művészi valóságossága érdekében.¹

Életrajzát számtalan variációban írta meg regényeiben, elbeszéléseiben; életmódját tudatosan ő maga forrasztotta össze elválaszthatatlanul kedvenc regényalakjainak – Szindbádnak, Rezeda Kázmérnak, Nagybotos Violának és a többieknek – életstílusával.²

Krúdy felismeri, hogy úgy tudja magát teljesen kifejezni, csak úgy tudja mindazt elmondani, amit a körülötte tenyésző dekadens világról gondol, ha hőseit mindinkább saját képmására formálja. Így jut el legjellegzetesebb alteregójának, Szindbádnak megteremtéséig.³

Szindbádba belerajzolta az író magát is.⁴

Szindbád alakjában, érzés- és gondolatvilágában, szerelmi és egyéb emlékeiben, tündődéseiben és zárándoklásaiban, kedvteléseiben, cinizmusában és bűnbánataiban, érzel-

¹ Kelemen László, *Krúdy Gyula* (Szeged: Magyar Irodalomtörténeti Intézet, 1938) 9–10.

² Benedek András, 'Krúdy Gyula,' *Magyar Irodalmi Lexikon*, szerk. Benedek Marcell (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1963) 714–18, a 714. oldalon.

³ Benedek 715.

⁴ Czine Mihály, 'Krúdy Gyula,' *A magyar irodalom története 1905-től 1919-ig*, szerk. Szabolcsi Miklós, főszerk. Sőtér István (Budapest: Akadémiai, 1965) 370–88, a 377. oldalon.

mességében és humorában, minden lelki és szellemi megnyilatkozásában – éppúgy, mint Rezeda Kázméréban! – bizony senki más, ő maga Krúdy van jelen.⁵

Birtokba vette az alteregó lehetőségét is: a novellák (és regények) hőse valódi alakja egészen háttérben maradhat, nem is kell vele különösképpen törődnie – csak alakmásával, Szindbáddal.⁶

Sikerrel egyesítette a személyes vallomás lírai formáját a századforduló fővárosi életének témavilágával.⁷

Hosszan lehetne idézni ezekhez hasonló, kétes értékű kijelentéseket. Krúdy és hőseinek azonosítása időnként olyan messzire is elment, hogy az író néhely regényalakjának életrajzi adataival ajándékozták meg. S ha van igazság az ilyen jellegű állításokban, akkor talán még azt is jogos firtatni, kik voltak az egyes regényalakok valóságos modelljei. Ez sem ismeretlen eljárás a Krúdy-irodalomban. Tagadhatatlanul van valami érdekessége annak, ha megtudjuk, hogy a regényalakok közül Alvinczy Eduárd egy bizonyos Szemere Miklósnak, Madame Louise Pilisi Rózának, a *Hét bagoly* Szomjas Gusztija Kálnay Lászlónak, az *Aszszonyságok díja* Jolánja Marinovich Jolánnak, a *Vörös postakocsi* egyik színésznője Feledy Boriskának, a másik pedig Sárosy Paulának feleltethető meg. Az ilyen felfogásból mintha egyenesen következne az is, minél többet tudunk a valóságos alakokról, annál jobban értjük a műveket. Krúdy egyik méltatója ezt valóban meg is fogalmazta. Szerinte „az egyetlen járható út” Krúdy megismerésére és megértésére „az élményanyag és a mű összehasonlítása.”⁸

Minden érdekessége mellett számos és nehezen kiküszöbölhető hibája van annak az olvasási módnak, amely a szerző életrajzában találja meg művei jelentésének magyarázatát. Először is, érdemes elgondolkozni azon, miképpen hangzik általánosítva ez a felfogás. Ki lehet-e például jelteni, hogy addig nem értjük meg Krúdy egy-egy művét, amíg nem ismerjük azt az élményanyagot, amellyel összehasonlítva értelmet kellene kapnia? Milyen mértékben lehet általában támaszkodni arra az elvre, hogy az irodalmi művek értelmezésének kulcsát a ténylegesen megtörtént események és a műben olvasható események viszonya szolgáltatja? Igaz-e az, hogy az irodalomban megjelenő alakok és események mögött mindig valóságos alakokat és eseményeket kell keresni? Ha igenlő válaszokat adunk ezekre a kérdésekre, akkor nem lehet félúton megállni. Nem érhetjük be azzal, hogy Alvinczy Eduárd modelljét Szemere Miklós személye szolgáltatta, hiszen rajta kívül is számos szereplője van a *Vörös postakocsinak*. Vajon mindegyiknek volt valóságos modellje? Ismerni kell minden egyes modell élettörténetét, hogy a regényt megérthessük? Ha akad olyan regényalak – akár csak egy is –, akinek a valóságos modelljét nem tudjuk azonosítani, vagy akinek

⁵ Szabó Ede, *Krúdy Gyula alkotásai és vallomásai tükrében* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1970) 115.

⁶ Bori Imre, *Krúdy Gyula* (Újvidék: Forum Könyvkiadó, 1978) 55.

⁷ Pálmai Kálmán, 'Krúdy Gyula,' *Világirodalmi Kisenciklopédia*, szerk. Köpeczi Béla és Pók Lajos (Budapest: Gondolat, 1976) 621–22, a 622. oldalon.

⁸ Perepatits Antal, 'Krúdy nyomában...', *Krúdy világa*, szerk. Tóbiás Áron (Budapest: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1964) 707–20, a 717. oldalon.

a regénytől független életét nem ismerjük kellő mélységben, akkor magát a regényt sem érthetjük? Ezeket a kérdéseket, bár a következetesség mintha megkövetelné, már nem szokták feszegetni az életrajzi szemléletű munkák szerzői.

Ha elfogadjuk és ha hiszünk benne, a regényalakok és a valóságos személyek azonosítása természetesen változtathat azon, ahogyan az efféle megfeleltetések nélkül értelmezünk egy-egy regényt, de ez a változás mindössze annak az eredménye, hogy a regényhez hozzárendelünk további és másféle – legtöbbször sokkal kevésbé értékes – szövegeket. Ebből azonban egyáltalán nem következik, hogy az ilyen jellegű megfeleltetések nélkül az irodalmi alkotásoknak nincs jelentése. Ráadásul az ilyen vizsgálódások eltávolítanak az irodalomtól. Súlypontjuk nem az irodalomban, hanem az irodalom és a feltételezett valóság viszonyában található. Ennek tudatában egyáltalán nem meglepő, hogy az életrajzi szemléletű írások túlnyomó részét nem a sajátosan irodalmi problémák tárgyalása teszi ki.

Krúdy önmagáról is sokat írt. Az életrajzi szemléletű művekben – időnként még a tényleges életrajz helyett is – hosszú idézeteket lehet olvasni ezekből az írásaiból. Krúdy esetében az önéletrajzi írásokat is rendkívül óvatosan kell kezelni, és nem szabad elfelejteni, hogy számára az emlékezet és a képzelet nem állt szöges ellentétben egymással. Az egyik önéletrajzában például a következőket olvashatjuk: „Egyetemi tanulmányokat a párizsi Sorbonne-ban tett. Már fiatal korában sokat utazott. Bejárta Angliát, Franciaországot és Sveizot.”⁹ Annak ellenére, hogy vannak Krúdy életében hónapok, melyekről szinte semmit nem tudunk, ezek az események minden bizonnyal csupán Krúdy képzeletében történtek meg. A többi önéletrajzi jellegű írását sem érdemes tényállításnak felfogni.

Mit nevezünk *Szindbádnak*?

A válasz könnyűnek látszik. Mindössze oda kell lépni a könyvespolchoz, és leemelni azt a könyvet, melynek a szerzője – a címlap szerint – Krúdy Gyula, s melynek a címe *Szindbád*. Ilyen könyv létezik. Nem is egy. Ez azonban egyáltalán nem azt jelenti, hogy tudjuk, mi valójában a *Szindbád*, hanem mindössze a bonyodalmak kezdete. Ha ugyanis megnézzük, mit tartalmaz a két *Szindbád* című könyv, jelentős eltéréseket találunk közöttük.

Az első olyan könyv, amelynek a címe *Szindbád* volt, Krúdy halála után 24 évvel, 1957-ben jelent meg. Kozocsa Sándor állította össze, és ő volt az is, aki a második *Szindbád* című gyűjteményt válogatta. Az utóbbi 1973-ban látott napvilágot. A két könyv jól láthatóan nem azonos egymással: a bennük található művek száma is, sorrendje is eltér egymástól.

Ezek után teljes joggal lehet megkérdezni: mit is nevezünk egészen pontosan *Szindbádnak*? Ha már foglalkoztat valakit a *Szindbád* értelmezése, akkor nemigen lehet közömbösnek maradni ebben a kérdésben. Mást olvashatunk ki abból a *Szindbádból*, amelynek nyitó elbeszélése a ‘Szindbád, a hajós,’ mint ab-

⁹ Kozocsa Sándor, ‘Krúdy Gyula ifjúkori önéletrajzai,’ *Irodalomtörténet* [37]:1 (1949) 153–55, a 153. oldalon.

ból a *Szindbádból*, amelyben ez a mű a harmadik a sorban, és az 'Ifjú évek' című elbeszélést követi. Más az a *Szindbád*, amelyekben szerepel az 'Őszi nap' című elbeszélés, mint amelyekből hiányzik. Kisebbs-nagyobb szövegproblémák (néhány szó, sor vagy bekezdés kimaradása vagy betoldása, szövegromlás, bizonytalanság és hasonló) az irodalom természetéből adódóan szinte minden műben előfordulnak. A két említett *Szindbád* esetében nemcsak ilyen kérdésekkel kell szembenéznünk, hanem elbeszélések, esetenként teljes regények kimaradásával, betoldásával vagy a sorrendjük változásával is. A *Szindbád* – ha egyáltalán lehet a *Szindbádról* beszélni – bizonyára az egyik legkülönösebb alkotás ebből a szempontból a magyar irodalomban. De mi akadály lehet annak, hogy egyértelműen azonosítsuk azokat az elbeszéléseket és regényeket, amelyek a *Szindbádot* alkotják? Ha sikerül azonosítani őket, mi gátolhat meg a helyes sorrendjük megállapításában?

Már az eddigiekből is nyilvánvaló: Krúdy nem írt, és tudomásunk szerint nem is tervezett *Szindbád* című könyvet. A gondolatmenetnek ezen a ponton kétfelé kell ágaznia: egyrészt arról kell beszámolni, mi az, ami bizonyosan Krúdy keze nyomát viseli magán, másrészt pedig arról, mit tartalmaznak a *Szindbád* című könyvek. A Krúdy életében megjelent könyvek közül az alábbiak tartoznak ide:

Szindbád ifjúsága. Budapest: Nyugat, 1911.

Szindbád utazásai. Budapest: Singer és Wolfner, 1912.

Francia kastély. Budapest: Singer és Wolfner, 1912.

De Ronch kapitány csodálatos kalandjai. Budapest: Athenaeum, 1913.

Szindbád, a feltámadás. Budapest: Singer és Wolfner, 1916.

Szindbád ifjúsága és szomorúsága. Budapest: Táltos, 1917.

Szindbád ifjúsága. Budapest: Athenaeum, 1925.

Szindbád megtérése. Budapest: Athenaeum, 1925.

A *Szindbád ifjúsága* (1911 és 1925) kétszer szerepel ezen a listán, mert a két kiadás nem azonos egymással. A felsorolt könyvek számos szempontból különböznek egymástól. Közülük az első kettő és az utolsó négy összetett regénynek vagy elbeszélésciklusnak tekinthető. A *Francia kastély* viszont eleve regénynek íródott. Nem mindenki ért egyet azzal, hogy a *De Ronch kapitány* is része a *Szindbád*-sorozatnak. Ez is egyike azoknak a problémáknak, amelyek a *Szindbádot* nehezen meghatározhatóvá teszik, és a valószínűleg az téved leginkább, akinek nagyon határozott álláspontja van ebben a kérdésben.

Mi az, ami minden bizonytalanságot elárthat, de nem szerepel a fenti listán? Vannak ugyanis még ezeken kívül is *Szindbád*-elbeszélések. Ilyen az ún. *Álomképek*-sorozat, mely tizenegy darabból áll. Az egyes részeknek a következőhöz hasonló címe van: 'Első éjszaka, amelyben mesemondás történik arról az emberről, aki az álmát elfelejtette és emiatt nagyon szomorú.' Ezek a művek 1925. április 18. és július 18. között jelentek meg *Az Újság* című lap heti mellékletében. Az *Álomképek*-sorozat bekerült az 1973-ban megjelent *Szindbádba*. Összetartozásuk és sorrendjük vitán felül áll.

A *Purgatorium* fejezetei eredetileg Krúdy halála után, 1934. január 17. és

február 23. között jelentek meg a *Magyarságban*. Ez a regény már az 1957-ben megjelent *Szindbád*-ban is szerepelt.

Vannak olyan darabok is, melyekre együttesen időnként *Újabb Szindbád-történetek* címmel szoktak utalni. Mivel ezek a novellák több csoportba sorolhatók, az elnevezés meglehetősen pontatlan. Vannak közöttük olyan szórványos elbeszélések, amelyek nagyjából ugyanakkor keletkeztek, mint azok, amelyekből Krúdy a *Szindbád*-köteteit összeállította. Ilyen például a 'Szindbád és a csók' (*Pesti Napló*, 1911. március 1). vagy a 'Szindbád az állomáson' (*Új Idők*, 1912. július 7.) című elbeszélések. Nem lehet pontosan tudni, miért, de Krúdy ezeket az elbeszéléseket soha nem vette fel egyik *Szindbád*-kötetébe se. Ezt először Kozocsa Sándor, a *Szindbád* című könyvek válogatója tette meg. Akadnak még ezekhez hasonló szórványos elbeszélések, például 1914-ből, 1916-ból, 1924-ből és 1925-ből, amelyek szintén szerepelnek az újabb *Szindbád*-kiadásokban.

S végül van egy olyan sorozat is, mely 1931-ben és 1932-ben jelent meg *Magyarságban*, a *Pesti Naplóban* és a *Mai Napban*. (Krúdy már korábban sem feltétlenül ugyanabban a lapban jelentette meg az összetartozó elbeszéléseket.) Talán még erre a sorozatra illik leginkább az 'Újabb Szindbád-történetek' elnevezés, bár nem látszik valószínűnek, hogy Krúdy ezt a címet adta volna elbeszélései gyűjteményének. Ezek az elbeszélések némely *Szindbád*-kiadásban a megjelenésük időrendjében szoktak szerepelni. Amikor maga Krúdy állított össze köteteket az elbeszéléseiből, az egyes darabokat soha nem a megjelenésük sorrendjében közölte. Egyébként pedig semmi okunk arra, hogy a két évtized eltéréssel keletkezett elbeszéléseket egyazon ciklus részeinek tekintsünk.

Mi tehát a *Szindbád*? Ha az olvasó nem tud a fent leírt a zűrzavarról – márpedig a problémákra rendszerint sem az irodalomtörténészek, sem Krúdy kötetének összeállítói nem szokták felhívni az olvasók figyelmét –, akkor a válasz elsősorban attól a véletlentől függ, kinek melyik kiadás kerül a kezébe. Az 1957-ben megjelent *Szindbád* egyrészt – nagyjából – a Krúdy életében megjelent kötetek alapján közli az elbeszéléseket, másrészt pedig létrehozza az elbeszéléseknek egy olyan csoportját, amelybe az 1916 után íródott és 1957-ig könyvben meg nem jelent elbeszélések tartoznak. Ezzel szemben az 1973-ban kiadott *Szindbád* – az *Álomképeket*, a *Francia kastélyt* és a *Purgatóriumot* kivéve – az elbeszéléseket többnyire, vagyis következtlenül, megjelenésük időrendjében hozza. Ezek után aligha kell hosszasan bizonygatni, hogy a két *Szindbád* nem azonos egymással.

Ezzel azonban még egyáltalán nincs vége a kiadások zűrzavarának, mert vannak olyan elbeszélések is, melyek hajdanában szerepeltek a *Szindbád ifjúságában* (az 1911-ben megjelent változatban) vagy a *Szindbád utazásaiban*, ugyanakkor hiányoznak Kozocsa *Szindbád*-jaiból. Ilyen az 'Őszi nap' vagy a 'Középkori város.' Erre a tényre azonban egyik könyv sem figyelmezteti az olvasót.

Meg kell jegyezni, hogy vannak másféle *Szindbád*-kiadások is. Van olyan, amely többé-kevésbé Kozocsa elveit követi, és akad olyan is, mely nagyjából a Krúdy életében megjelent köteteket ismétli meg, de egyik *Szindbád*-kiadásban sem szerepelnek az elbeszélések variánsai.

Összegezzük az eddig elmondottakat. Egyáltalán nem bizonyos, hogy *a Szindbád*, az ilyen című könyvek dacára, létezik. Lehetséges, hogy mindössze egyes *Szindbád*-kötetek, illetve *Szindbád*-elbeszélések vannak. Könnyen lehet, hogy ezeknek a műveknek a viszonya egyáltalán nem szokványos. A mostanában legkönnyebben elérhető *Szindbád*-válogatásokban vannak olyan elbeszélések, amelyeket Krúdy egyik *Szindbád*-könyvébe sem vett fel, hiányoznak viszont olyan elbeszélések, amelyek nála még szerepeltek.

Hogyan állhatott elő ez a helyzet? Kijelenthetjük-e például azt, hogy azok a *Szindbád*-válogatások, amelyek nem Krúdy köteteit követik, egészükben véve nem tekinthetők Krúdy alkotásainak? Következik-e ebből, hogy valamiképpen meghamisítják *a Szindbádot*? Hogyan kell, hogyan érdemes Krúdyt olvasni? Ezek a kérdések nem válaszolhatók meg az eddig bevezetett fogalmak és adatok segítségével. Figyelembe kell venni műfaji kérdéseket is.

A *Szindbád*-kötetek műfaja

Különböztessünk meg két lehetőséget a könyvterjedelmű, elbeszélő műveket tartalmazó irodalmi alkotásokon belül. Az egyik – nevezzük hagyományos vagy 19. századi regénynek – az eseményeket többnyire megtörténésük sorrendjében, ok és okozat összefüggésében mutatja be. A cselekmény viszonylag egységes. Az egységesség keretét gyakran a főszereplő élettörténete szolgáltatja. Születésétől a haláláig, esetleg születésétől a házasságkötéséig követjük a sorsát. A cselekménynek íve és irányultsága van. A bevezető és befejező részekben hosszabb időtartamokról rövid terjedelem, összefoglaló elbeszélés számol be, a tőponton környékén az elbeszélés aprólékosabbá válik: rövidebb időtartamokról hosszabb terjedelmű részek, gyakran párbeszédes jelenetek tudósítanak. A tőponton valami olyasmi történik, ami visszamenőleg értelmet ad az előkészítő részleteknek, ugyanakkor döntő hatással van a későbbi eseményekre.

A másik lehetőség az olyan könyv, melyben egymással össze nem függő elbeszélések követik egymást. Nem azonosak a szereplők, a helyszínek, a problémák és a megoldások. Eltérhet egymástól az egyes elbeszélések nézőpontszerkezete, értékvilága és stílusa is. Valahányszor befejezzük az egyik elbeszélést, arra kell felkészülnünk, a következőben teljesen új világot fogunk megismerni, s hogy a korábban olvasottaknak nincs semmi közük ahhoz, amibe most kezdünk bele. Az ilyen könyv egyértelműen nem egységes.

A két véglet között sokféle lehetőség áll nyitva az elbeszélők számára. Ezúttal csak azt a két szerkezeteket, az összetett regényt és az elbeszélésciklust vizsgáljuk, amelyek meghatározóan fontosak a *Szindbád* szempontjából.

A vershez és a verses epikához képest a próza és a prózai elbeszélés mindig később jelenik meg az irodalomban. A regény még a 19. század első felében is népszerű műfajnak számított, és a kifinomult, magas irodalom képviselői gyakran szinte úgy tekintettek rá, mint manapság a televíziós szappanoperákra szokás. Bizonyára nagyon meghökkennénk, ha valaki azt állítaná, hogy egy-egy szappanopera magasrendű művészetet képviselhet. Ebből a megítélésből adódott, hogy már a regénnyel is viszonylag keveset foglalkoztak az irodalmárok a

19. század során, s még ennél is kevesebbet azokkal a prózai elbeszélő formákkal, amelyek nem a regény mintája szerint alakulnak. Jóllehet a könyvterjedelmű verses epika a nagy irodalmakban nagyjából már a század közepe táján elavult műfajnak számított, a regény még sokáig nem kapta meg az őt megillető figyelmet az irodalmároktól. Ez a helyzet a század vége felé kezdett megváltozni. Az összetett regény és az elbeszélésciklus sajátos kérdéseit pedig alig egy-két évtizede kezdték el számításba venni. Meg kell jegyezni, hogy az 'összetett regény' kifejezés az angol *composite novel* magyarítása, vagyis az 'összetett' szó ebben a kapcsolatban nem a 'bonyolult' szinonimája, hanem az 'egységes' vagy az 'egyenemű' ellentéte. Az egységes regények is lehetnek rendkívül bonyolultak, és az összetett regény is lehet viszonylag egyszerű.

Az összetett regény és az elbeszélésciklus közeli rokonai egymásnak. Az összetett regény meghatározott darabszámú és meghatározott sorrendű, egy kötetben kiadott, de önállóan is közölhető elbeszélésekből áll. Az elbeszélésciklus szintén önállóan is megálló darabokból áll, de előfordul, hogy a ciklust alkotó elbeszéléseknek sem a száma, sem a sorrendje nem állapítható meg pontosan. Egy-egy kötetben több, egymástól független elbeszélésciklus is előfordulhat, és az sem biztos, hogy a ciklus minden darabját ugyanabban a könyvben kell keresni.

Az összetett regény és az elbeszélésciklus vagy egyidős a regénnyel, vagy – és ez a valószínűbb – még annál is ősbibb. Azért szoktunk jóval kevesebbet hallani róluk, mint a regényről, mert az utóbbi sokkal megbecsültebb helyet szerzett magának a műfajok hierarchiájában. Ez annak ellenére van így, hogy a magyar irodalom néhány kiemelkedő alkotása az összetett regény, illetve az elbeszélésciklus műfajába sorolható. Kemény Zsigmond *Ködképek a kedély láthatárán* című műve eredetileg *Visszaemlékezések* címmel és *Novella-cyclus* alcímmel jelent meg. Mikszáth Kálmán *Jó palócok* és *Tót atyafiak*, Kosztolányi Dezső *Esti Kornél* című műve említhető még Krúdy Szindbád-elbeszélései mellett. Ez az öt mű egyúttal azt is bizonyítja, hogy az összetett regény és az elbeszélésciklus művészileg semmivel sem alacsonyabb rendű a regénynél. Mivel azonban a prózai elbeszélő műfajok hierarchiájának a csúcán már régóta a regény áll, időnként előfordult, hogy a fenti alkotások némelyikét regénynek nevezték vagy regénynek tekintették, és regényként elemezték. Már a 19. században megesett, hogy a *Ködképekről* mint regényről számoltak be. Ha azonban regénynek olvassuk és a regény tulajdonságait kérjük számon az ilyen műveken, akkor olyan követelményeket állítunk fel, amelyeknek az összetett regény és az elbeszélésciklus nem könnyen tudnak megfelelni, és emiatt talán fogyatékosnak látszhatnak a voltaképpeni regényhez képest.

A hagyományos regény erősségei lehetnek a folyamatos és egységes cselekmény, az ok-okozati kapcsolatok hangsúlyozása és a szereplők fejlődésrajza. Ezek közül egyik sem szükségszerű velejárója az összetett regénynek és az elbeszélésciklusnak, melyek egészen másféle összefüggések bemutatására képesek. Regénynek olvasva az összetett regény és az elbeszélésciklus töredékesnek, esetleg hiányosnak vagy elnagyoltnak látszhat. A hagyományos regény ideális-hoz közelítő változata a maga egységes cselekményével viszont nem feltétlenül

alkalmas arra, hogy egyszerre adjon igazat azoknak a szereplőknek, akik eltérő felfogással, világlátással, lelkialkattal, neveltetéssel, erkölccsel vagy vallással rendelkeznek. Viszonylagosságnak, relativizmusnak hívják azt a lehetőséget, ha az egymástól számottevő mértékben különböző felfogású embereknek egyaránt igaza lehet. A viszonylagosság jellege és fokozatai alapvetően meghatározzák, milyen eseménysorokat milyen nézőpontokból milyen értékhangsúllyal lehet elbeszélni. A viszonylagosság erősödésével a cselekmény, s általában véve a világ egységessége nemigen tartható fenn.

Számos 19. századi angol regény többszálú cselekményt alkalmaz. Az ilyen művek is eltávolodhatnak az egységes cselekményű regénytől. Az elbeszélő ide-oda vált több, megközelítőleg egyenlő mértékben fontos szereplő és helyszín között. A regény visszamenőleg egységessé válhat ebben az esetben is, ha a különböző cselekményszálak összetalálkoznak és egyesülnek a tetőpontban. Saját esete a többszálú cselekménynek, amikor az elbeszélő a külső és a belső eseménysort, a külső és a belső világot állítja szembe egymással és közöttük változtat ide-oda. Az egység bizonytalanná válhat a cselekményszálak és a közel egyenlő mértékben fontos szereplők számának növelésével, vagy a külső és a belső világ összemérhetőségének csökkenésével.

Egyes *Szindbád*-köteteket, például a *Szindbád ifjúságát* és a *Szindbád utazásait* egyértelműen nem a regény, hanem vagy az összetett regény, vagy az elbeszélésciklus műfajába kell besorolni. De melyikbe a kettő közül?

A *Szindbád ifjúságának* két változata van. Az alábbi oszlopokban a két kiadás tartalma található:

Szindbád ifjúsága, 1911

Szindbád, a hajós (Első utazása)
 Szindbád második útja
 Női arckép a kisvárosban (A harmadik út)
 A hídon (A negyedik út)
 Szindbád útja a halálnál (Ötödik út)
 Egy régi udvarházból
 Az első virág
 A három muskatéros
 Az álombeli lovag
 Szindbád titka
 Utazás éjjel
 Őszi nap
 Szindbád őszi útja
 Egy régi délibáb
 Szegény lányok élete
 Szegény lányok szerelme
 Szegény lányok kenyerere
 Özvegyasszony álma

Szindbád ifjúsága, 1925

Tájékoztató
 Ifjú évek
 Szindbád, a hajós
 Egy régi udvarházból
 Az első virág
 A három muskatéros
 Az álombeli lovag
 Szindbád őszi útja
 Női arckép a kisvárosban
 Szindbád útja a halálnál
 A hídon
 Szindbád titka
 Utazás éjjel
 Szökés az életből
 Szökés a halálból

A két kötet tartalmát összehasonlítva a következőket állapíthatjuk meg. Az 1925-ben megjelent könyvből kimaradt az első kiadás második, tizenkettedik,

tizennegyedik, tizenötödik, tizenhatodik, tizenhetedik és tizennyolcadik elbeszélése. Újjonnan került viszont a kötetbe az első, második, tizennegyedik és tizenötödik elbeszélés. Krúdy megváltoztatta még azoknak az elbeszéléseknek a sorrendjét is, melyek benne maradtak a kötetben: az első kiadás harmadik elbeszélésből például a kilencedik elbeszélés lett az 1925-ös kiadásban.

Önmagában mindkét *Szindbád ifjúságát* tekinthetjük összetett regénynek. 1925-ben azonban Krúdy pontosan olyan jellegű módosításokat hajtott végre, mint amilyenek az elbeszélésciklust az összetett regénytől megkülönböztetik: megváltoztatta az elbeszélések összetételét és sorrendjét. A később megjelent könyv nem valamiféle javított vagy végérvényes kiadása a korábbiaknak. Mindkét kötet a *Szindbád ifjúsága*, csak éppen tudomásul kell vennünk, hogy ez a mű két, egymástól számottevő mértékben különböző változatban létezik, s ha csak az egyiket olvastuk, akkor még nem ismerjük a *Szindbád ifjúságát*. Mivel az önazonosság bonyodalmait Krúdy legérdekesebb témái közé tartoznak, a két könyv megfeleltetése egymásnak egyáltalán nem véletlen. A két kiadás viszonya egyébként arra is rávilágít, milyen hatalmas különbségek vannak a regény és az elbeszélésciklus között. Miféle regény lenne az, amelynek egyes fejezetei elhagyhatóak, amelybe új fejezeteket lehet illeszteni, s amelyben a fejezetek sorrendje nem állandó?

Krúdy – ha akarta volna – könnyedén megtehetette volna, hogy elkerüli a két könyv közvetlen azonosítását. Nem kellett volna mást csinálnia, mint azt, amit korábban is megtett, vagyis elegendő lett volna enyhén módosítania a könyv címét. 1917-ben ugyanis a következő című könyvet jelentette meg: *Szindbád ifjúsága és szomorúsága*. E könyv tartalmát szintén figyelembe kell venni a *Szindbád ifjúságának* vizsgálatakor:

Szindbád ifjúsága és szomorúsága

Szindbád – Bevezetés
Tájékoztató
Ifjú évek
Szindbád a hajós
Egy régi udvarházból
Az első virág
A három muskatéros
Az álombeli lovag
Szindbád őszi útja
Női arckép a kisvárosban
Szindbád útja a halálnál
A hídon
Szindbád titka
Utazás éjjel
Szökés az életből
Szökés a halálból
De Ronch kapitány

Ha összehasonlítjuk ezt az 1925-ös *Szindbád ifjúságával*, akkor azt látjuk, hogy az első és az utolsó tétel kivételével a két kötet megegyezik egymással. Van te-

hát három könyvünk. Közülük kettőnek azonos a címe, de jelentős mértékben különbözik a tartalma. Kettőnek pedig különbözik a címe, de sokkal kisebb mértékben térnek el egymástól, mint az azonos című könyvek. A helyzet bonyolult ugyan, de nem értelmezhetetlen, és a legteljesebb összhangban van azzal a gyakorlattal, ahogyan Krúdy újraközölte az elbeszéléseit.

Egyébként, ha elfogadjuk, hogy a két különböző *Szindbád ifjúsága* egyaránt a *Szindbád ifjúsága*, akkor azokat az elbeszéléseket sem lehet kihagyni bármiféle *Szindbád*-kiadásból, melyek (például az 'Őszi nap') kimaradtak Kozoca Sándor *Szindbád*-jaiból. (Közülük egyesek valószínűleg azért maradtak ki, mert nem szerepelnek az 1925-ös kiadásban, mások pedig azért, mert nem található bennük Szindbád nevű hős.)

A Szindbád-elbeszélések és kötetek teljes kiadástörténete még ennél is sokkal bonyolultabb, mert például az 'Ifjú évek' c. elbeszélés a *Szindbád utazásaiban*, a 'Szökés az életből' és a 'Szökés a halálból' c. elbeszélések pedig a *Szindbád, a feltámadásban* jelentek meg először, de ennyi adat immár elegendő annak belátásához, hogy Krúdy egyes *Szindbád*-kötetei a magyar irodalom legkülönösebb módon megszerkesztett alkotásai közé tartoznak. A műfaji kérdések azonban – egyáltalán nem véletlen, hogy a *Szindbád*-kiadások problémáival együtt – szinte mindig el szoktak sikkadni a *Szindbádról* adott beszámolóknban.

Térjünk vissza ahhoz a kérdéshez, milyen viszonyban állnak az újabb *Szindbád*-kiadások Krúdy *Szindbád*-köteteivel. Hűen képviselik, enyhén megváltoztatják vagy elfogadhatatlan mértékben torzítják el?

Mivel a két *Szindbád* című könyv egyértelműen nem esik egybe Krúdy *Szindbád*-köteteinek egyikével sem, az eddig elmondottakból nagyon könnyű azt a következtetést levonni, hogy egészükben véve nem tekinthetők Krúdy alkotásainak. Ha valaki ezt akarja állítani, bőven találhat érveket. Egyebek mellett nemigen lehet elfogadható magyarázatot adni arra, hogy egyes Krúdy-kötetek szerkesztői belekeverték a Krúdy által összeállított ciklusokba az általa mellőzött elbeszéléseket.

Ugyanakkor érdemes elgondolkodni azon a lehetőségen is, hogy Krúdy – amikor 1925-ben felforgatta a *Szindbád ifjúságának* az összetételét és a sorrendjét – maga mutatta meg, hogyan kell olvasni a művet. Ha így fogjuk fel a *Szindbád*-sorozatot, akkor ebbe az értelmezésbe szélsőséges esetként talán még a két *Szindbád* című könyv is belefér. Ez az olvasási mód nem elsősorban azért érdekes, mert talán Krúdyhoz lehet visszavezetni, hanem azért, mert egyebek mellett magyarázatot ad a két *Szindbád ifjúsága* viszonyának furcsaságaira is. A *Szindbád* című kötetek szerkesztője – érvelhetne valaki – nem tett mást, mint Krúdy: megváltoztatta a művek összetételét és a sorrendjét. Ezek a lehetőségek pedig eleve bennefoglaltatnak az elbeszélésciklus műfajának játékszabályaiban. A *Szindbádot* – ezek szerint – sokféleképpen össze lehet rakni, esetleg akár még úgy is, ahogyan Kozoca tette.

Ezt az értelmezést, ha kiegészítjük néhány megjegyzéssel és fenntartással, szintén nem könnyű, de talán nem is érdemes, teljes mértékben elvetni. Az első megjegyzés: nincs semmiféle írásos nyoma annak, hogy azok, akik számot-

tevő mértékben eltértek attól, ahogyan Krúdy állította össze a *Szindbád*-köte-
teit, a fent körvonalazott értelmezés birtokában tették volna ezt. Ők mindössze
a *Szindbád*-sorozat teljességének igényét szokták hangoztatni. Ha viszont a tel-
jes *Szindbád* lebeg a szemünk előtt eszményként, akkor fenntartással kell fo-
gadni az olyan kiadásokat, amelyből hiányoznak egyes, Krúdy által még beválo-
gatott elbeszélések. Kérdéses az is, teljessé tehető-e egyáltalán ez a mű. A Szind-
bád név ugyanis elő-előfordul Krúdy *Álmoskönyvében* is, de arra – legalábbis
eddig – még senki nem vetemedett, hogy az *Álmoskönyv*ben foglalt műveket is
beillesse a *Szindbád*-sorozatba. Egyéb megfontolások alapján pedig más mű-
vekkel lehetne bővíteni a *Szindbádot*. Miért kellene kihagyni például azokat az
elbeszéléseket, melyekben Szindbád egyik női megfelelője pontosan ugyanazt
teszi, mint egyes elbeszélésekben a Szindbád nevű hős, azaz felkeresi ifjúságá-
nak szereplőit és színhelyeit? Arról nem is szólva, hogy a *Szindbád* töredékes
szerkezete is tagadni látszik a teljesség igényét. S végül: ha már mindkét *Szind-
bád* című könyvben található szerkesztői utószó, akkor nem állt volna semmi-
ből egészen pontosan rögzíteni, hogy ezek a könyvek miben és hogyan térnek
el Krúdy köteteitől. Az egyik legkézenfekvőbb eljárás talán az lehetett volna, ha
a válogató közli a Krúdy életében megjelent *Szindbád*-kötetek tartalomjegyzé-
két, mindenestre nem kellett volna elhallgatni, melyik elbeszélések maradtak
ki a kötetekből. Ebben az esetben nem lehetett volna arra gyanakodni, hogy a
válogató a saját – egyébként talán nem teljesen elhibázott – Szindbád-értel-
mezését teszi közzé és olvastatja másokkal úgy, mintha az lenne a *Szindbád*.

A kiegyensúlyozott megítélés érdekében érdemes megemlíteni egy-két
történeti tény is Kozocsa első *Szindbád*-jának védelmében. Krúdy, érthető
okokból, nem tartozott a kommunista ideológusok és irodalomtörténészek ün-
nepelt szerzői közé. Király István 1952-ben kiadott *Mikszáth Kálmán* című mű-
vében külön is kitért Krúdyra, vagy – ahogyan Király fogalmazott – irodalmunk
„vonzó-taszító torzójára.” Király szerint Krúdyn

maradékalanul úrrá lett a bomló kapitalizmus emberének cinikus, fáradt reménytelen-
sége: a lélek csömöre. A hanyatló polgári világ íróinak dekadens fásultsága jellemezte
kapitalizmusellenességét. Nemcsak tükrözte a burzsoá rothadást, a rothasztó mérgek
benne is hatottak. Írásainak sajátos légkörét éppen az adja meg, hogy a burzsoá deka-
dencia alapjáról ábrázolja a dzsentri züllést, a dzsentri dekadenciát.¹⁰

Ez az értékelés abban az évben született, amikor egyetlen sor sem jelenhetett
meg Krúdytól Magyarországon. 1948 és 1956 között általában véve is csak az
ideológiai éberség szüneteiben, elvéve adtak ki Krúdy-műveket. Krúdy nem
tartozott a rendszer haladó hagyományai közé, következésképpen a könyvki-
adás szempontjából feledésre volt ítélve. Kozocsa Sándor és Barta András bá-
torságát dicséri, hogy ennek ellenére az első adandó alkalommal bele mertek
válni Krúdy életművének kiadásába. Ha még ezt is figyelembe vesszük, Kozocsa
Szindbád-ja nem is olyan rossz teljesítmény.

¹⁰ Király István, *Mikszáth Kálmán* (Budapest: Művelt Nép Könyvkiadó, 1952) 257.

Mindenestre valószínűnek látszik, hogy a *Szindbád* műfaja és értelmezési lehetőségei összefüggnek egymással. Krúdy a műve szerkezetébe építette be a többféle értelmezés lehetőségét. Eleve a többértelműség volt az oka annak, hogy Krúdy az elbeszélésciklus műfaját választotta és fejlesztette tovább, bár az is igaz, hogy Krúdy pályáján a többértelműség nem kizárólag a *Szindbád*hoz kapcsolódik. Krúdy már sok évvel a *Szindbád ifjúsága* megjelenése előtt is írt olyan elbeszéléseket és elbeszélésciklusokat, melyekből az olvasható ki, hogy a világ és a világban végbemenő események a legkevésbé sem egyértelműek, s hogy az egymáséttól végtelenen eltérő felfogású hősöknek egyaránt igazuk lehet.

Mit várhatunk a *Szindbádtól*? Mi az, amit hiába is keresnénk, nem fogunk megtalálni benne? Mit kapunk helyette?

Bár lehetségesek olyan elbeszélésciklusok is, amelyekből kikövetkeztethető valamiféle folyamatos, összefüggő eseménysor, a *Szindbád*-elbeszélések sorozatától merőben idegen a cselekmény egysége és folytonossága. Az egyes *Szindbád*-elbeszélések alapján legtöbbször még csak hozzávetőleg sem lehet kitalálni, miről fog szólni a következő. Hagyományos regényt olvasva tudjuk, hol tartunk benne, és megalapozott sejtéseink lehetnek arról, milyen fordulatot vehet a történet a következő fejezetben. A *Szindbád* jóval kevésbé kiszámítható. Az elbeszélések összefüggnek ugyan egymással, de nem következtethető ki belőlük olyan eseménysor, amelyet *Szindbád* életének nevezhetnénk. Az egyes elbeszélésekben elmondott eseményeket gyakran évek, évtizedek választják el egymástól, és az elbeszélő – szemben a 19. századi nevelődési regénnyel – a különböző helyeken elmondott történeteket nem illeszti be egységes fejlődési történetsémába. A *Szindbád ifjúságában* (1911) és a *Szindbád utazásaiban* még csak azt sem lehet biztosra venni, hogy a következő elbeszélésben is elő fog fordulni *Szindbád* neve. Számítani lehet viszont arra, hogy a későbbi eseménysorokat elmesélő történetekben *Szindbád* olyan emlékeiről is olvasunk majd, amelyekről nem értesültünk a maguk időrendjében. A két kötet szerkesztési elvei közé tartozik az elhallgatás, a töredékesség és a véletlen. Maga a ciklus lezáratlan. Van első utazás, de nincs utolsó. Az elbeszélések között nem található olyan sem, melyet tetőpontnak lehetne nevezni, s mely döntő módon határozná meg az előtte és utána álló elbeszélések jelentését vagy a főszereplővel megtörténő események jellegét. Elbeszélésről elbeszélésre gyakran a hős folytonossága is kérdéses – még akkor is, amikor ismét a *Szindbád* szó utal a főszereplőre. Hiányzik némely kellék azok közül is, amelyek a hagyományos regényben a főszereplő önazonosságát biztosítják. Nem tudjuk meg, mi *Szindbád* polgári neve, és csak hozzávetőleges elképzeléseink lehetnek arról, miből és milyen körülmények között él, mi a foglalkozása.

A cselekmény egysége tehát nem tekinthető a *Szindbád ifjúsága* (1911) szerkesztési elvének. Nincs olyan átfogó történet, amelynek alá lehetne rendelni az egyes elbeszéléseket. Ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy minden elbeszélés egyaránt lazán vagy egyaránt esetlegesen kapcsolódik egymáshoz. Az elbeszélések egy-egy csoportját összefűző elvek részlegeseek, nem terjednek ki a mű egészére. Ha egymással rokonságban álló embereket nézegetünk, elő szokott fordulni, hogy hasonlóságokat fedezünk fel rajtuk. Néhányuknak a szeme,

egyeseknek az arcformája, némelyeknek pedig a szája hasonló, de ezek a vonások nem feltétlenül járnak együtt és terjednek ki mindenkire. Ezt a jelenséget családi hasonlóságnak szokták nevezni. Valami ilyesmit láthatunk a *Szindbád ifjúságának* első kiadásában. Az első öt elbeszélést a címükben, alcímükben jelzett számozás kapcsolja egymáshoz, majd a számozás véget ér, és az 'Egy régi udvarházból' c. darabbal az elbeszéléseknek olyan tömbje következik, mely folyamatos, összefüggő eseménysort mond el. Ezek az elbeszélések a cikluson belül alkotnak ciklust, és akár még egy nevelődési regény fejezeteinek is beillenek, de sokkal inkább a nevelődési regény paródiájának érdemes tekinteni őket. Szó szerinti értelemben is olvashatóak, ugyanakkor azt is elmondják, miért nincs egységes cselekménye a könyvnek. Vannak a kötetben olyan elbeszélések is – közülük egyesek szintén ciklust alkotnak –, melyekben Szindbád neve nem fordul elő. Néhány elbeszélést a címükben ismétlődő szavak (például az „ősz”) kapcsol egymáshoz. Vannak elbeszélések, amelyek – szó szerinti vagy átvitt értelemben – utazásról számolnak be, és előfordulnak olyan darabok is, amelyekben az emlékek felidézéséről olvasunk. Több lehetőség is kínálkozik az olvasónak, hogy megtalálja azt az egyetlen motívumot, szerkesztési elvet, gondolatot, hangulatot, világképet, amelynek alá lehetne rendelni a kötet minden részletét, de menet közben mindegyikről kiderül, hogy önmagában nem elégséges.

*MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest*